

DiAMEnT

dostrzec i aktywizować
możliwości, energię, talenty

PROGRAMY ZAJĘĆ POZASZKOLNYCH

KLUCZ DO SUKCESU **PROGRAM ZAJĘĆ POZASZKOLNYCH Z PRZEDSIĘBIORCZOŚCI** **DLA UCZNIÓW ZDOLNYCH** **KLAS IV-VI SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

Autor:
MAŁGORZATA WOJNAROWSKA

NOWY SĄCZ 2013

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Szanowni Państwo

Oddajemy w Państwa ręce **Program zajęć pozaszkolnych z przedsiębiorczości dla uczniów zdolnych klas I-III gimnazjum „Klucz do sukcesu”** opracowany w ramach projektu „DiAMEnT - dostrzec i aktywizować możliwości, energię, talenty – realizowanego w ramach Priorytetu IX *Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach*, Działanie 9.1.2 *Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych*, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Program Operacyjny Kapitał Ludzki w latach 2007 – 2013.

Program, który przekazujemy Państwu jako propozycję materiału metodycznego **został przetestowany** na zajęciach pozaszkolnych zrealizowanych w Powiatowych Ośrodkach Wspierania Uczniów Zdolnych w latach szkolnych 2010/2011 oraz 2011/2012 zorganizowanych i przeprowadzonych w ramach projektu DiAMEnT.

Program „Klucz do sukcesu” ma charakter nowatorski i skierowany jest do uczniów, którzy wykazują się zdiagnozowanymi poznawczymi uzdolnieniami kierunkowymi z zakresu przedsiębiorczości.

Innowacyjność programu polega na tym, że proponuje się zajęcia dla uczniów zdolnych prowadzone metodą projektu z wykorzystaniem strategii PBL – problem based learning – uczenie się na bazie problemu / uczenie się w oparciu o problem - strategii edukacyjnej, która cechuje się tym, że uczymy się poprzez rozwiązywanie problemu. Realizujemy z uczniami projekt edukacyjny nie tyle dla uzyskania określonego produktu końcowego lecz przede wszystkim dla rozwiązania problemu, a poszukiwanie tego rozwiązania pozwoli nabyć uczniom określone umiejętności i poszerzyć wiedzę w danym obszarze tematycznym objętym projektem.

Program „Klucz do sukcesu” został opracowany z myślą o zajęciach pozaszkolnych, ale może być także wykorzystany przez nauczycieli w ramach zajęć lekcyjnych bądź zajęć pozalekcyjnych poświęconych tematyce z zakresu przedsiębiorczości.

Program „Klucz do sukcesu” **posiada obudowę metodyczną w postaci Materiałów pomocniczych** do programu, które zawierają materiały merytoryczne i wskazówki metodyczne do realizacji projektów edukacyjnych zaproponowanych w programie.

Specyfiką Programu zajęć pozaszkolnych jest to, że został on opracowany dla etapu, nie ma więc tutaj podziału treści programowych na klasy. Taki charakter programu wynika z faktu, że adresatami są uczniowie zdolni, a ich możliwości i potrzeby nie zawsze są związane z poziomem klasy. Tak *Program zajęć pozaszkolnych* jak i *Materiały pomocnicze* są **otwartą propozycją**, z której nauczyciel i grupa uczniów zdolnych mogą skorzystać, mogą proponowane treści uzupełnić lub z niektórych zrezygnować, tematy projektów mogą przyjąć do realizacji w proponowanej formie, zmodyfikować je lub w ramach danego modułu sformułować nowy temat. Duża swoboda w wyborze treści uzależniona jest od możliwości grupy, ale przede wszystkim od zainteresowań uczniów, którzy powinni współdecydować o tematyce projektu oraz jego zakresie merytorycznym. **Te cechy odróżniają w sposób zasadniczy Program zajęć pozaszkolnych od programów nauczania przedmiotu**, które obligują nauczyciela do zrealizowania określonych treści programowych na poziomie danej klasy. *Program zajęć pozaszkolnych* nie obliguje nauczyciela do zrealizowania zawartych w nim treści w określonym czasie, ale jest pomocą w dobieraniu ciekawych treści przedmiotowych do realizacji projektów edukacyjnych. Zaproponowane w programie projekty edukacyjne w większości mają **charakter międzyprzedmiotowy**, dlatego też obok treści przedmiotowych proponuje się treści z innych dyscyplin, **które przy realizacji projektu pozwalają uczniowi na zdobycie umiejętności o charakterze interdyscyplinarnym.**

„Klucz do sukcesu” wraz z obudową to program otwarty, który może stać się pomocą i inspiracją dla nauczyciela i uczniów w realizacji projektów edukacyjnych.

Nauczycielom i uczniom życzymy satysfakcji z realizacji ciekawych projektów edukacyjnych i radości wspólnego uczenia się.

**Autorka programu
Zespół projektu „DiAMEnT”**

Założenia dydaktyczno-wychowawcze programu

Podstawą koncepcji programowej zajęć pozaszkolnych dla uczniów zdolnych z przedsiębiorczości jest zdefiniowanie przedsiębiorczości, jako postawy przejawiającej się aktywnym podejmowaniem różnorodnych działań, twórczym podejściem do otaczającej rzeczywistości oraz zdolnością do samodzielnego dbania o zaspakajanie własnych i cudzych potrzeb. Jest to szerokie rozumienie tego pojęcia, wykraczające poza wiedzę i umiejętności stricte ekonomiczne, powszechnie kojarzone z przedsiębiorczością. Wszystkie realizowane w ramach naszego programu projekty, obok poszerzania wiedzy i zdobywania konkretnych umiejętności, będą kształtowały właśnie tę przedsiębiorczą postawę, którą zdobywa się dzięki odpowiednim doświadczeniom oraz budowaniu proaktywności. Dzięki takiej postawie to my decydujemy o kształcie naszego życia poprzez dokonywanie odpowiednich wyborów. Bierzemy odpowiedzialność za to, jak nasze życie będzie wyglądało, mając świadomość niezbywalnego prawa wyboru w każdej sytuacji.

Polska, jako państwo z młodą demokracją i wolnorynkową gospodarką, nie ma długich tradycji wychowania w duchu przedsiębiorczości, dlatego stan świadomości ekonomicznej Polaków pozostaje na dość niskim poziomie. Dotyczy to zarówno wiedzy praktycznej, przydatnej każdemu na co dzień (np. zasad zarządzania finansami osobistymi), jak i ogólnej wiedzy o życiu gospodarczym kraju i fundamentach gospodarki rynkowej. Duża część społeczeństwa ma trudności w przyjęciu przedsiębiorczej postawy wobec życia, więc rzadko uczniowie wynoszą ją z domu. Często w polskich rodzinach dominuje jeszcze postawa roszczeniowa i przywiązanie do idei państwa opiekuńczego, które rozwiąże wszystkie życiowe problemy swoich obywateli. Dlatego tak ważne jest kształtowanie postawy przedsiębiorczej u uczniów i to już od najmłodszych lat.

Nasza koncepcja ściśle wiąże się z dokumentem Unii Europejskiej, którym jest **Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE)**. Przedsiębiorczość występuje tam jako jedna z ośmiu kompetencji kluczowych. Czytamy w tym dokumencie między innymi: „W związku z postępującą globalizacją Unia Europejska staje przed coraz to nowymi wyzwaniami, dlatego też każdy obywatel będzie potrzebował szerokiego wachlarza kompetencji kluczowych, by łatwo przystosować się do szybko zmieniającego się świata,

w którym zachodzą rozliczne wzajemne powiązania. Kompetencje są definiowane jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. Edukacja w swym podwójnym – społecznym i ekonomicznym – wymiarze ma do odegrania zasadniczą rolę polegającą na zapewnieniu nabycia przez obywateli Europy kompetencji kluczowych koniecznych, aby umożliwić im elastyczne dostosowywanie się do takich zmian.”¹

W tym dokumencie inicjatywność i przedsiębiorczość zostały zdefiniowane jako „zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią one wsparcie dla indywidualnych osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy pomagając im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans; są podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym lub w nich uczestniczą. Powinny one obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.”²

Bardzo ważnymi zatem elementami przedstawianej koncepcji programowej, powiązanymi z przedsiębiorczością jako kluczową kompetencją będą rozumiane łącznie: niezbędna wiedza oraz umiejętności i postawy.

Konieczna **wiedza** obejmuje ogólne rozumienie zasad działania gospodarki rynkowej, rynku pracy, zagadnień związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, systemu bankowego, współpracy międzynarodowej, a także roli państwa w gospodarce i działaniem organizacji społecznych i pozarządowych. Ważnym elementem koncepcji jest interdyscyplinarność, czyli połączenie zbioru wiedzy z różnych dziedzin, aby uczeń dostrzegł spójność jaka istnieje między jego życiem i wiedzą zdobywaną w szkole i na zajęciach pozaszkolnych. Uczeń powinien tę wiedzę umieć wykorzystać w życiu codziennym. Wiedza ta połączona z wiedzą życiową powinna być wykorzystana do samodoskonalenia uczniów, szczególnie w zakresie jego wszechstronnego rozwoju ukierunkowanego na przygotowanie do aktywnej obecności w życiu społeczno-gospodarczym kraju. Uczeń łatwiej

¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dn. 31.12.2006 r., L 394/13

² Tamże, L 394/17

przyswoi sobie wiedzę, jeśli równocześnie będą zaspokojone jego potrzeby poznawcze i emocjonalne. Aby program odniósł sukces, należy w trakcie jego realizacji prowokować uczniów do ciągłego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące ich pytania. Uświadamiać, że sama wiedza nie polepsza życia, że jedynie chęć poznania może pomóc znaleźć świat wartości, w którym będą szczęśliwi i spełnieni.

Umiejętności przedsiębiorcze powinny być nakierowane na zaangażowanie ucznia w działania społeczne i obywatelskie. „Umiejętności te odnoszą się do proaktywnego zarządzania projektami. Obejmują one np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, podejmowanie decyzji, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość, umiejętność skutecznej reprezentacji i negocjacji oraz zdolności zarówno pracy indywidualnej, jak i współpracy w zespołach. Niezbędna jest również umiejętność oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron, a także oceny ryzyka i podejmowania go w uzasadnionych przypadkach.”³

Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się „inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy. Obejmuje również motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy.”⁴

Postawę tą, jak już zostało to wcześniej podkreślone, zdobywa się dzięki odpowiednim doświadczeniom oraz budowaniu proaktywności. Proaktywność opiera się na dwóch podstawowych zasadach, które należy zrozumieć, przyswoić i zacząć w zgodzie z nimi postępować. Pierwsza mówi o tym, że w każdej sytuacji mamy wybór. Jest to wyłącznie nasz wybór, a zatem również my ponosimy określone jego konsekwencje. Świadomość wolności wyboru pozwala na coś więcej niż dostosowywanie się do określonej sytuacji czy proste na nią reagowanie. Pozwala ona - w zgodzie z własną wolą - kształtować rzeczywistość w kierunku zgodnym z naszymi zamierzeniami i przekonaniami. Bez tego nie ma mowy o własnej inicjatywie czy innowacji. Druga zasada proaktywnego zachowania to działanie głównie w kręgu własnego wpływu. Interesuje nas zdecydowanie więcej spraw niż mamy możliwości bezpośredniego na nie wpływania.

Tajemnicą skutecznego działania jest wybieranie takich zachowań, które znajdują się w obszarze naszego wpływu, czyli faktycznie mogą zmienić coś w danej

³ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dn. 31.12.2006 r., L 394/18

⁴ Tamże, L 394/18

sytuacji. Zachowania prawdziwie przedsiębiorcze, odpowiedzialne i proaktywne to te, w których pytamy: co mogę jeszcze zrobić, aby pomimo niesprzyjających okoliczności osiągnąć zamierzony efekt? To działania, w jakich spostrzegamy pewien problem, przyjmujemy za niego odpowiedzialność, rozwiązujemy go, a następnie rozwiązanie wcielamy w czyn.

Przy przedstawionych powyżej założeniach programowych jest rzeczą oczywistą, że zajęcia z przedsiębiorczości wymagają stosowania odpowiednich metod i form pracy z uczniami. Tym bardziej, że podmiotem naszych działań są **uczniowie zdolni**, mający duży potencjał twórczy i możliwości poznawcze. Ze względu na specyficzne właściwości intelektualne i osobowościowe, mają oni odmienne od swych rówieśników potrzeby rozwojowe. Zaspokojenie tych potrzeb wymaga odpowiedniego, dostosowanego do ich właściwości, nauczania.

Nasza koncepcja opiera się na **wzbogacaniu**, czyli przystosowaniu procesu nauczania do dużych możliwości intelektualnych uczniów, zwiększaniu intensywności ich pracy, poszerzaniu zakresu wiedzy, dostarczaniu w trakcie nauki większej liczby złożonych, ciekawych, niekonwencjonalnych zadań. Sprzyjać temu będzie pozaszkolny charakter zajęć, który – w odróżnieniu od systemu klasowo-lekcyjnego – da większą swobodę w doborze metod i form oraz organizacji pracy. Stworzenie uczniom zdolnym możliwości realizacji zadań w odpowiednim dla nich tempie i otoczeniu zmotywuje ich do nauki i aktywności, a tym samym będzie sprzyjać osiągnięciu dobrych wyników.

Nasza koncepcja nawiązuje do **pedagogiki konstruktywistycznej**, która zakłada, że to uczeń sprawuje kontrolę nad własnym uczeniem się oraz konstruowaniem znaczeń docierających do niego informacji. Wiedza jest odkrywana przez uczącego się. Znaczenie roli nauczyciela jest zupełnie inne, niż w teorii i praktyce pedagogicznej o zabarwieniu behawioralnym. Nauczanie w tym ujęciu polega na poszukiwaniu, w czym uczniowie mogą współpracować, co mogą analizować, badać, współdzielić, budować w oparciu o to, co już wiedzą. Jest to ważniejsze, niż fakty, umiejętności i procesy, które uczniowie mogliby bezmyślnie naśladować. Uczniowie przychodzą z określonymi poglądami, uformowanymi przez lata wcześniejszych doświadczeń i nauki. Nawet ewoluując, światopogląd uczniów filtruje wszystkie doświadczenia i wpływa na to, jak interpretują czynione obserwacje. Uczniowie uczą się od siebie wzajemnie tak samo, jak od nauczyciela, a najlepiej robią to w działaniu. Tworzenie okazji i przyzwolenie,

aby wszyscy wyrażali głośno swoje opinie, wspiera kształtowanie nowych idei. Uczniowie poszerzają swoje możliwości tworzenia i kreowania indywidualnej wiedzy, która jest dla nich zrozumiała. W tak pojmowanym procesie nauczania i uczenia się, podkreśla się podmiotowość ucznia, która jest wartością samą w sobie. Rola nauczyciela w ujęciu konstruktywizmu to przede wszystkim wspomaganie i praca wspólnie ze swoimi uczniami nad problemem do rozwiązania. Nauczyciel pozwala uczniom na indywidualne dochodzenie do rozumienia pojęć, pozwala wpływać na przebieg zajęć oraz na zmienianie przyjętych strategii uczenia się i dobór treści. Zachęca uczniów do opisywania ich własnego rozumienia pojęć i zjawisk zanim sam przedstawi im jak je rozumie, podsycając w ten sposób naturalną ciekawość poznawczą uczniów.

W naszym programie zostanie zastosowana przede wszystkim **metoda projektu**, która w największym stopniu pobudza aktywność uczniów, rozwija samodzielność i kształci cenne umiejętności. Z powodzeniem stosowana jest w Polsce od lat 90-tych ubiegłego wieku, choć skala edukacyjnego wykorzystania jest ciągle zbyt mała w stosunku do jej licznych walorów. Nasz program będzie wykorzystywał tę metodę w specyficznej odmianie.

Projekt to duże, terminowe zadanie, wymagające podejmowania różnorodnych aktywności, realizowane samodzielnie przez uczniów, według przygotowanego wcześniej planu. Istotą tej metody nauczania jest realizacja zadania znacznie obszerniejszego niż tradycyjne i w dłuższym czasie (kilka tygodni, miesięcy, semestr), przy dużej samodzielności uczniów. Może być realizowany indywidualnie lub w grupach, mieć charakter badawczy lub działania lokalnego. Metoda projektu zrywa z tradycyjnym nauczaniem. Akcent przesuwa się z nauczyciela na ucznia. To on staje się centralną postacią procesu kształcenia, decyduje o przebiegu swojej pracy i tempie jej wykonania, oczywiście w zakresie dopuszczalnych terminów. Nauczyciel pełni rolę inspiratora, koordynatora, konsultanta.

Innowacyjność zastosowania tej metody w planowaniu zajęć pozaszkolnych proponowanych w naszym programie polega na wykorzystaniu strategii **PBL - problem based learning** – uczenie się na bazie problemu/uczenie się w oparciu o problem. PBL to strategia edukacyjna cechująca się tym, że uczniowie realizują projekt nie tylko dla uzyskania określonego produktu końcowego, ale dla rozwiązania problemu, a ten proces badawczy pozwoli im nabyć określone umiejętności i poszerzyć wiedzę. Takie zastosowanie metody projektu uczy integrowania wiedzy,

wykorzystywania umiejętności z różnych obszarów oraz przygotowuje do funkcjonowania w warunkach zmienności i niepewności. Polega na tym, że uczniowie pracują w małych grupach nad jakimś realnym problemem, a nauczyciel pełni rolę pomocnika, trenera, mentora. Jest on więc przewodnikiem procesu uczenia się, a nie dostarcza swoim uczniom gotowej wiedzy. Bardzo istotnym elementem w stosowaniu strategii PBL jest tzw. pytanie napędzające (*driving question*), które staje się tematem projektu i decyduje o rozwijaniu się procesu badawczego. Aby spełniło swoją rolę musi mieć odpowiednią formę pytania problemowego o szerokim zakresie, które pozwoli uczniom na poszukiwanie różnych ścieżek prowadzących do rozwiązania. Uczniowie mogą sami wybierać lub formułować problem, omawiać go, określać, co wiedzą na dany temat, generować hipotezy, a potem stawiać cele uczenia się i organizowania sobie dalszej pracy w kierunku poszukiwania rozwiązań. Taka organizacja zajęć zmusza uczniów do wzięcia odpowiedzialności za efekty pracy swojej grupy, organizowanie i kierowanie procesem uczenia się. W strategii PBL projekt jest tylko narzędziem do rozwiązania problemu. Ważny jest aspekt społeczny, poszukiwanie rozwiązań i zdobywanie w ten sposób nowej wiedzy i umiejętności. Ten proces nie kończy się wraz z projektem – padają nowe pytania, które mogą być punktem wyjścia do dalszych działań. Takie podejście do metody projektu rozwija globalne podejście do problemu, uczy szerszej perspektywy. Praca uczniów jest ukierunkowana na problem i jego rozwiązanie, a nie tylko na temat projektu i końcowy raport.

Realizacja projektu uwzględnia zainteresowania i zdolności ucznia, jego potrzeby i aspiracje. Stymuluje rozwój emocjonalny ucznia, umiejętność pracy w grupie, odpowiedzialność za działania własne i zespołu. Uczniowie narzucają sobie samodyscyplinę, wdrażają się do samodzielności, przedsiębiorczości i wspólnego działania, co doskonale kształtuje umiejętności i postawy niezbędne do funkcjonowania w życiu społecznym, a mianowicie samodzielność, odpowiedzialność, rzetelność, korzystanie z różnych źródeł informacji, współpracy, rozwiązywania problemów, komunikowania się i prezentowania wykonanej pracy.

Za zastosowaniem przyjętej metody przemawia także adresat zajęć pozaszkolnych. Będą one realizowane w grupach zróżnicowanych wiekowo, utworzonych z uczniów wszystkich klas danego etapu kształcenia - będą to klasy: IV-VI szkoły podstawowej, I-III gimnazjum, I-III (IV) szkoły ponadgimnazjalnej.

W takich grupach należy dostosowywać zadania do poziomu uczniów, a to jest cechą charakterystyczną zajęć realizowanych metodą projektu.

Treści programowe zaproponowane do realizacji metodą projektu ułożone są w programie w określonej strukturze, prezentującej elementy „otwarte”, będące propozycją dla nauczyciela i uczniów, którzy sami zdecydują o kształcie ich pracy, zakresie tematycznym i wyborze ścieżki rozwiązania wybranego problemu. Struktura ta zawiera następujące elementy:

- **moduły projektowe**, które określają bardzo szeroki obszar tematyczny, w ramach którego będą realizowane zadania do zaproponowanych tematów projektów,
- **cele operacyjne modułu projektowego**, które odnoszą się do całego modułu projektowego i należy je traktować jako otwartą listę zawierającą pewną ilość propozycji, którą nauczyciel i uczniowie będą mogli zmieniać lub poszerzać,
- **kluczowe pojęcia**, które odnoszą się do modułu projektowego i są dla nauczyciela wskazówką, jakie elementy w tym obszarze są ważne z punktu widzenia Autora programu,
- **proponowane tematy projektów**, zdefiniowane w formie pytania problemowego (driving question), które są problemami do rozwiązania – niekoniecznie z jednym rozwiązaniem i które będą punktem wyjścia do uruchomienia procesu badawczego,
- **materiał nauczania**, który zawiera konkretne treści – szczegółowo dobrane, związane z celami operacyjnymi modułu i tematami proponowanych projektów,
- **proponowane osiągnięcia uczniów**, które zawierają opis założonych osiągnięć uczniów przy realizacji danego modułu projektowego.

Moduły do poszczególnych etapów edukacyjnych są dostosowane do poziomów uczniów. Niektóre z nich są wspólne dla wszystkich trzech etapów, inne - dla dwóch, ale wystąpią też takie, które są specyficzne tylko dla jednego etapu edukacyjnego. Moduły wspólne są rozwijane spiralnie, czyli stopień ich trudności wzrasta odpowiednio do wieku i poziomu uczniów.

Istotnym argumentem uzasadniającym zastosowanie metody projektu jest także fakt, że przypisano jej szczególną rolę w **nowej Podstawie programowej**. W *Zalecanych warunkach i sposobach realizacji* przedmiotu wiedza o społeczeństwie w gimnazjum (której część stanowią zagadnienia ekonomiczne) zapisano, że uczniowie 20% treści powinni poznawać właśnie metodą projektu,

w szkole ponadgimnazjalnej – 10%.⁵ Również w innych zapisach *Podstawy programowej* widać wzrost rangi tej wartościowej metody, kształcącej bardzo wiele cennych umiejętności. Należy również zaznaczyć, że realizacja wszystkich projektów zaproponowanych w naszym programie pozwala na kształcenie kompetencji ponadprzedmiotowych, o których mowa w zadaniach ogólnych szkoły zapisanych w *Podstawie programowej* - komunikacji interpersonalnej, korzystanie z różnych źródeł informacji, samodoskonalenia, współpracy w grupie, wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych, rozwijanie twórczego myślenia.

Wymieniony powyżej dokument stał się przedmiotem analizy przy doborze treści naszego programu. Trudnością dla autorów jest to, że jedynie na IV etapie edukacyjnym występuje wyodrębniony przedmiot *Podstawy przedsiębiorczości* (tylko zakres podstawowy) oraz przedmiot uzupełniający *Ekonomia w praktyce*. W gimnazjum zagadnienia ekonomiczne są częścią *Wiedzy o społeczeństwie*. Natomiast w szkole podstawowej nieliczne, rozproszone zapisy związane z szeroko pojętą przedsiębiorczością, umieszczono w różnych fragmentach podstawy. Tak skromne ujęcie w nowej *Podstawie programowej* jednej z kluczowych umiejętności może dziwić, zważywszy na wspomniany na początku niezadowalający stan kultury ekonomicznej Polaków. W tej sytuacji stworzenie programu „Klucz do sukcesu” wydaje się uzasadnioną i pożyteczną inicjatywą jako działanie na rzecz podniesienia poziomu wiedzy ekonomicznej młodych ludzi.

Program dla uczniów klas IV-VI jest zbudowany wokół umiejętności przedsiębiorczych, a nie treści stricte ekonomicznych, gdyż nie są one wprost sformułowane w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego* dla szkoły podstawowej. Choć brak wyodrębnionego przedmiotu o nazwie *przedsiębiorczość*, to umiejętności i postawy, które się z nim wiążą, zostały zapisane w tym dokumencie. Możemy to zauważyć już w celach ogólnych, które dla szkoły podstawowej sformułowano następująco:

Celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest:

- 1) *przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów;*

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dziennik Ustaw z dn. 30 sierpnia 2012 r. poz. 977.

- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.⁶

Wśród najważniejszych umiejętności, jakie uczeń ma zdobywać w szkole podstawowej przewidziano wiele takich, które wiążą się z szeroko rozumianą przedsiębiorczością. W części ogólnej podstawy programowej dla szkoły podstawowej czytamy:

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w szkole podstawowej należą:

- 1) czytanie – rozumiane zarówno jako prosta czynność, jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa;
- 2) myślenie matematyczne – umiejętność korzystania z podstawowych narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz prowadzenia elementarnych rozumowań matematycznych;
- 3) myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w języku obcym, zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 5) umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji;
- 6) umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji;
- 7) umiejętność pracy zespołowej.[...]

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dziennik Ustaw z dn. 30 sierpnia 2012 r. poz. 977

oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej.⁷

Tematyka, mogąca być przydatną do kształcenia postaw i umiejętności przedsiębiorczych pojawia się już na I etapie edukacyjnym. W wymaganiach szczegółowych dla uczniów kończących kl. I i III występuje ona pod nazwą „Edukacja społeczna”. Na II etapie edukacyjnym (kl. IV-VI szkoły podstawowej) te zagadnienia są umieszczone w ramach przedmiotu „historia i społeczeństwo”. Autorzy podstawy przewidzieli tam następujące cele kształcenia i wymagania ogólne:

V. Zainteresowanie problematyką społeczną.

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

VI. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich⁸.

Rozwój psychiczny uczniów na tym etapie nie pozwala jeszcze na zgłębianie „twardej” wiedzy ekonomicznej, ale można i trzeba umiejętności oraz postawy przedsiębiorcze kształtować jak najwcześniej. Współczesny świat bardzo szybko się zmienia. Z jednej strony stwarza to młodym nowe szanse i nieograniczone możliwości na rynku pracy. Ale z drugiej strony ten rynek wymaga przekwalifikowywania się, dostosowywania do zmian, a jednocześnie panuje na nim ogromna konkurencja. Dlatego osiągnięcie sukcesu wymaga dużego wysiłku i trzeba się do tego odpowiednio wcześniej przygotować. Wszak już nawet kilkuletnie dziecko podejmuje decyzje o charakterze ekonomicznym – np. dokonując wyboru między obejrzeniem filmu a grą w piłkę decyduje, jak wykorzystać swoje ograniczone zasoby (czas). Z pewnością nabyte na tym etapie umiejętności zaowocują w przyszłości – na kolejnych etapach edukacyjnych i w dorosłym życiu.

Z powyższych względów moduły projektowe programu „Klucz do sukcesu” dla klas IV-VI są ściśle związane z częściowymi umiejętnościami składającymi się na szeroko pojętą przedsiębiorczość, takimi jak m. in.: planowanie, odpowiedzialne podejmowanie decyzji i zadań, dokonywanie świadomych wyborów, współpraca w grupie, organizowanie pracy, szacowanie własnych zasobów, mocnych i słabych stron, dostrzeganie i rozwiązywanie problemów, zarządzanie czasem itp.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

Są tam też stopniowo wprowadzane niektóre proste pojęcia ekonomiczne oraz elementy edukacji konsumenckiej, co umożliwi uczniom łagodne przejście do bardziej złożonych zagadnień, jakie poznawać będą w gimnazjum.

Od tego, w jakim stopniu uczniowie te umiejętności opanują i rozwiną swe wrodzone uzdolnienia, zależeć będzie ich przyszły zawodowy sukces i osobista satysfakcja.

Moduły projektowe

MODUŁ I

Temat modułu projektowego: Moje możliwości – moja przyszłość

Cele operacyjne:

Uczeń:

- nazywa różne umiejętności,
- nazywa role w grupie i wyjaśnia ich istotę,
- rozumie związek między predyspozycjami a rolą w grupie,
- wymienia możliwości prezentacji różnych uzdolnień na szerszym forum,
- rozumie związek między umiejętnościami a planowaniem przyszłej drogi zawodowej,
- przyporządkowuje różne uzdolnienia do odpowiednich zawodów,
- zna kolejne kroki prowadzące do zdobycia zawodu.

Kluczowe pojęcia:

predyspozycje,
mocne strony,
słabe strony,
ograniczenia,
zainteresowania,

umiejętności,
role grupowe,
zawód,
wybór zawodu,
droga kształcenia.

Tematy projektów:

1. Nasze bogactwo - jakie zdolności i talenty mają ludzie?
2. Diamenty są wśród nas - jak odkrywać talenty uczniów naszej szkoły?
3. Szlifowanie diamentów - jak zapewnić wszechstronny rozwój dzieci i młodzieży w naszej miejscowości?
4. Jak przekuć swoje zdolności w życiowy sukces?
5. Jak robić to, co się lubi i jeszcze na tym zarobić?

Proponowane zagadnienia do omówienia

Moje mocne i słabe strony.

Prezentowanie swoich talentów i zainteresowań.

Droga kształcenia – kwalifikacje niezbędne do wykonywania wybranego zawodu.

Potencjał środowiska a rozwój młodych ludzi.

Planowanie własnej przyszłości z uwzględnieniem swoich zainteresowań, mocnych stron i ograniczeń.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- prezentuje swoje zdolności i umiejętności,
- znajduje w najbliższym otoczeniu możliwości rozwoju swoich talentów i zainteresowań,
- przyjmuje w grupowym projekcie role adekwatne do swoich predyspozycji,
- zachęca innych do prezentowania swoich zainteresowań i uzdolnień,
- projektuje w szkole/środowisku działania, które pozwalają na prezentację uzdolnień na szerszym forum,
- rozumie związek między zdolnościami i predyspozycjami a wyborem drogi kształcenia,
- zna i rozumie czynniki warunkujące wybór zawodu,
- planuje swoją drogę do wymarzonego zawodu, uwzględniając własne zainteresowania, możliwości i ograniczenia,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ II

Temat modułu projektowego: Gospodarowanie czasem

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie wartość ekonomiczną czasu,
- rozumie, że może sam decydować o wykorzystaniu swojego czasu,
- rozumie, że straconego czasu nie da się odzyskać,
- potrafi wykazać zależność między planowaniem wykorzystania swojego czasu a jego oszczędnością,
- rozumie potrzebę uwzględniania przy planowaniu czasu swoich celów i priorytetów,
- zna przyczyny, które najczęściej powodują stratę czasu („złodzieje czasu”),
- zna zasady tworzenia planu/harmonogramu.

Kluczowe pojęcia:

czas,

organizacja czasu,

priorytety,

harmonogram,

planowanie czasu,

techniki planowania,

zarządzanie czasem,

„złodzieje czasu”

Tematy projektów:

1. Dlaczego ludzie różnie wykorzystują czas, choć wszyscy mają go tyle samo?
2. Jak można zamienić czas na pieniądze?
3. Cenne, a nic nie kosztuje - jak ciekawie i pożytecznie spędzać wolny czas w naszej miejscowości bez wydawania pieniędzy?
4. Jak planować swoje życie?
5. Kto kradnie nasz czas i jak z tym walczyć?

Proponowane zagadnienia do omówienia:

„Czas to pieniądz” - wartość czasu w realizacji celów i zamierzeń.

Projektowanie harmonogramu zajęć.

„Złodzieje czasu” – jak z nimi walczyć?

Efektywne gospodarowanie własnym czasem.

Sposoby i techniki planowania

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- planuje swój czas, sporządzając plan dnia/tygodnia,
- stosuje różne techniki planowania,
- uwzględnienia w swoim harmonogramie cele i priorytety,
- identyfikuje największych „złodziei” swojego czasu,
- modyfikuje swoje działania, starając się eliminować złe nawyki,
- organizuje swój wolny czas, przeznaczając go na rozwój zainteresowań i rekreację,
- realizuje ciekawe pomysły na spędzanie czasu bez ponoszenia nakładów finansowych,
- projektuje działania, które przynoszą zyski (wymierne i niewymierne),
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ III

Temat modułu projektowego: Ja i moje otoczenie

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie wzajemną zależność między jednostką a społeczeństwem,
- rozumie wpływ aktywnych jednostek na lokalną społeczność,
- uzasadnia słuszność idei wspólnego działania dla dobra ogółu,
- wyjaśnia wpływ lokalnych działań na rozwiązywanie globalnych problemów,
- wymienia organizacje pozarządowe działające w jego środowisku,
- wyjaśnia rolę organizacji pozarządowych na wybranym przykładzie z najbliższego środowiska.

Kluczowe pojęcia:

jednostka,

grupa społeczna,

społeczeństwo,

środowisko lokalne,

inicjatywa,

aktywność,

promocja,

opinia publiczna,

problemy globalne,

społeczeństwo obywatelskie,

organizacje pozarządowe.

Tematy projektów:

1. Jak możemy stać się partnerami dorosłych w ich działaniach na rzecz szkoły/środowiska ?
2. Bierzmy sprawy w swoje ręce – jak sprawić, aby nasza miejscowość była ładniejsza?
3. Nasi partnerzy - jak przygotować się do współdziałania z instytucjami i organizacjami działającymi w naszym środowisku?
4. Jeśli nie my, to kto? - jak zmieniać świat, działając na własnym podwórku?
5. Aktywni są trendy - jak promować zaangażowanych mieszkańców naszego miasta/gminy/osiedla i zachęcać młodych do brania z nich przykładu?

Proponowane zagadnienia do omówienia:

Jednostka w społeczeństwie.

Inicjatywy lokalne jako szansa na poprawę sytuacji w najbliższym otoczeniu.

Znaczenie aktywnych jednostek w środowisku.

Działalność organizacji pozarządowych i ich znaczenie w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Nasz wpływ na globalne problemy współczesności.

Sposoby promocji.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- dostrzega problemy lokalne i globalne,
- rozumie potrzebę działania i aktywności dla wspólnego dobra,
- rozumie związek między zachowaniem jednostki i lokalnych społeczności a rozwiązywaniem problemów globalnych na przykładzie ekologii,
- inicjuje i zorganizuje w grupie/szkole działania na rzecz rozwiązania jakiegoś problemu,
- promuje aktywne jednostki, działające środowisku,
- angażuje się w pracę samorządu uczniowskiego,
- skutecznie zachęca innych do współpracy,
- prezentuje swoje pomysły dorosłym,
- potrafi znaleźć w szkole i środowisku sojuszników do swoich działań,
- nawiązuje współpracę z instytucjami i organizacjami działającymi w środowisku,
- projektuje działania na rzecz zmian zachowań proekologicznych w rodzinie i najbliższym środowisku,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ IV

Temat modułu projektowego: Reguły i normy

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie konieczność regulowania życia społecznego normami i regułami,
- podaje przykłady norm religijnych, społecznych i prawnych,
- rozumie, że normom towarzyszą sankcje,
- dopasowuje reguły zachowań do określonych sytuacji,
- współtworzy normy dla swojej grupy,
- wymienia przykłady obowiązków, wynikających z różnych norm i pełnionych ról społecznych,
- wie, co jest najważniejszym dokumentem prawa szkolnego,
- zna swoje prawa i obowiązki.

Kluczowe pojęcia:

normy,

reguły,

przepisy,

obowiązek,

kodeks,

obyczaje,

prawo,

normy prawne,

normy etyczne,

normy religijne.

Tematy projektów:

1. **Ograniczenie czy wolność - po co ludziom są potrzebne reguły i normy?**
2. **Ciężar odpowiedzialności - jak różne obowiązki wpływają na nasze życie?**
3. **Nic o nas bez nas - jak możemy współtworzyć prawo w naszej szkole?**
4. **Łamanie przepisów - jak skutecznie uczyć szacunku dla prawa?**
5. **Tropimy szkodliwe przepisy – jak reagować na złe prawo?**

Proponowane zagadnienia do omówienia:

Różne rodzaje norm: prawne, etyczne, religijne.

Konsekwencje nieprzestrzegania norm.

Dokumenty regulujące życie szkoły.

Obowiązki i odpowiedzialność wynikające z norm oraz pełnionych ról społecznych.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- wyjaśnia różnice między normami etycznymi, religijnymi, prawnymi,
- dopasowuje reguły zachowania do wymogów sytuacji,
- współtworzy normy zachowania w swojej grupie,
- postępuje zgodnie z przyjętymi normami,
- odpowiedzialnie podejmuje zadania w grupie i wywiązuje się z nich,
- wypełnia swoje obowiązki,
- egzekwuje swoje prawa,
- projektuje działania w celu współtworzenia przepisów regulujących życie szkoły,
- wyszukuje przykłady norm prawnych, które utrudniają życie obywatelom,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ V

Temat modułu projektowego: Moje zdrowie – mój kapitał

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie związek między sposobem odżywiania, wysiłkiem fizycznym, higieną osobistą a zdrowiem,
- zna piramidę żywienia,
- wyjaśnia wpływ wysiłku fizycznego na nasze zdrowie,
- zna zasady bezpiecznego korzystania z produktów i usług,
- wyjaśnia, jaki wpływ mają reklamy i media na choroby typu anoreksja i bulimia.

Kluczowe pojęcia:

zdrowe odżywianie,

zrównoważona dieta,

żywność modyfikowana

genetycznie,

piramida żywienia,

zdrowy tryb życia,

higiena osobista,

bulimia,

anoreksja,

uzależnienia.

Tematy projektów:

1. **W zdrowym ciele zdrowy duch - jak zwiększyć możliwości zdrowego spędzania wolnego czasu w naszej miejscowości?**
2. **Koszyk bez zagrożeń - jak bezpiecznie i zdrowo korzystać z produktów i usług?**
3. **Pozostać sobą - jak media i reklamy wpływają na nasze życie?**
4. **Nasze zdrowie w naszych rękach - jaki mamy na nie wpływ?**
5. **Nie dajmy się! – jakie zagrożenia czyhają na młodzież i jak sobie z nimi radzić?**

Proponowane zagadnienia do omówienia

Zasady zdrowego odżywiania – piramida żywienia.

Zdrowy tryb życia – odżywianie, ruch, higiena.

Bezpieczeństwo na co dzień – jak właściwie korzystać z produktów i urządzeń codziennego użytku.

Wpływ mediów i reklam na nasz styl życia.

Zagrożenia płynące z uzależnień.

Prawa konsumentów

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- planuje swój jadłospis zgodnie z zasadami zdrowego żywienia,
- dokonuje właściwego wyboru zdrowych produktów, wykorzystując informacje zawarte na opakowaniach,
- analizuje zawartość półek w szkolnym sklepiku pod kątem zdrowego odżywiania,
- inicjuje i organizuje szkolną akcję na rzecz zdrowego odżywiania,
- skutecznie przekonuje innych do zdrowego stylu życia,
- wymienia skutki ślepego naśladownictwa reklam i gwiazd mediów dla zdrowia,
- reaguje na sygnały ryzykownych zachowań swoich kolegów,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ VI

Temat modułu: Młodzi konsumenci

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wie, na co zwracać uwagę przy kupowaniu produktów,
- rozumie wagę jakości produktów,
- rozumie, że jest konsumentem i adresatem reklam,
- rozumie ideę sprawiedliwego handlu,
- zna swoje podstawowe prawa konsumenckie.
- odróżnia zachcianki od potrzeb,
- rozumie, że nie wszystkie produkty są wytwarzane w uczciwy sposób,
- podaje przykłady wpływu reklamy na życie ludzi,
- wie, na czym polega uzależnienie od zakupów.

Kluczowe pojęcia:

konsumpcja,	promocja,
konsument,	marka,
potrzeby,	gwarancja,
klient,	zakupoholizm,
rynek,	snobizm,
produkt,	sprawiedliwy handel,
usługa,	prawa konsumenta.
reklama,	

Tematy projektów:

1. Ty wybierasz - jak być świadomym konsumentem?
2. W pułapce zakupów - jak mądrze korzystać z reklam i promocji?
3. Klient nasz pan - jak dochodzić swoich praw konsumenckich?
4. Pomyśl, zanim kupisz – jaką drogę przechodzą produkty, zanim trafią do naszego koszyka?
5. Jak promować sprawiedliwy handel?

Proponowane zagadnienia do omówienia:

Droga produktu - od producenta do klienta.

Racjonalne wybory podczas dokonywania zakupów – kryteria wyboru.

Prawa konsumenta.

Ocena i selekcja informacji dostępnych konsumentowi.

Wpływ reklamy na nasze decyzje.

Uzależnienie od zakupów.

Sprawiedliwy handel.

Sposoby promowania.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- odróżnia informację od reklamy,
- krytycznie odnosi się do przekazów reklamowych,
- wykorzystuje zdobyte informacje do podjęcia właściwego wyboru,
- robiąc zakupy, stosuje różne kryteria wyboru (nie tylko finansowe),
- sporządza listę zasad rozsądnego robienia zakupów,
- szuka pomocy, aby wyegzekwować swoje konsumenckie prawa,
- organizuje dyskusję na temat kupowania markowych produktów,
- zdobywa informacje na temat pochodzenia popularnych produktów i ich drogi od producenta do konsumenta,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ VII

Temat modułu: Praca w życiu człowieka

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykazuje zależność między wykształceniem a możliwością zatrudnienia,
- wie, gdzie szukać informacji dotyczących lokalnego rynku pracy,
- rozumie, skąd się bierze bezrobocie i jakie są jego skutki,
- wymienia cechy i umiejętności osoby przedsiębiorczej,
- wie, jakie kroki należy podjąć w celu poszukiwania pracy,
- zna możliwości zatrudnienia osób niepełnoletnich.

Kluczowe pojęcia:

praca,	przedsiębiorczość,
rynek pracy,	bezrobocie,
pracodawca,	zasilek,
zatrudnienie,	umowa o pracę.
wykształcenie,	

Tematy projektów:

1. **Przedsiębiorczym szczęście sprzyja - jak zostać człowiekiem sukcesu?**
2. **Wiem, umiem, potrafię - jak zaprezentować swoje umiejętności pracodawcy?**
3. **Czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał - jak zdobywać doświadczenia potrzebne w przyszłej pracy?**
4. **Jak samemu stworzyć sobie miejsce pracy?**
5. **To cenią pracodawcy - jak od najmłodszych lat wzbogacać swoje CV?**

Proponowane zagadnienia do omówienia:

Cechy osoby przedsiębiorczej.

Czynności związane z poszukiwaniem pracy.

Bezrobocie w naszym regionie.

Skutki bezrobocia.

Zdobywanie doświadczeń przez młodzież na rynku pracy.

Pomysł na własną firmę.

Sposoby prezentowania własnej osoby.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- potrafi wykorzystać informacje zawarte w ogłoszeniach z ofertami pracy do sformułowania listy umiejętności pożądaných przez pracodawców,
- rozumie, jak ważne jest zdobywanie doświadczeń na rynku pracy,
- podejmuje próby poszukiwania pracy dostępnej dla młodzieży,
- generuje pomysły na założenie własnej firmy,
- wyjaśnia powiązanie między nauką poszczególnych przedmiotów a zdobyciem wybranego zawodu,
- wie, jakie umiejętności muszą kształcić od najmłodszych lat, aby zwiększyć swoje szanse na rynku pracy,
- projektuje działania w celu organizowania pomocy dla kolegów z rodzin dotkniętych bezrobociem,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ VIII

Temat modułu projektowego: Moje pieniądze

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie związek między posiadaniem pieniędzy a chęcią zaspokajania potrzeb,
- rozumie pojęcie budżet,
- wie, co się składa na wpływy i wydatki,
- rozumie konieczność kontroli budżetu,
- wymienia sposoby uczciwego powiększenia swoich dochodów (także z wykorzystaniem komputera i Internetu),
- zna zasady zakładania konta bankowego dla osób niepełnoletnich.

Kluczowe pojęcia:

budżet,

oszczędzanie,

zadłużenie,

dochody,

wydatki,

kontrola budżetu,

ryzyko,

ryzyko kontrolowane,

bezpieczeństwo finansowe,

kredyt,

e-biznes,

koszt alternatywny.

Tematy projektów:

1. Jak rozsądnie gospodarować swoim kieszonkowym czyli planować własny budżet?
2. Grosz do grosza - jak powiększyć swoje zasoby finansowe w uczciwy sposób?
3. Pomagając innym, pomagasz sobie - jak można pomóc tym, którzy nie mają pieniędzy na zaspokojenie najbardziej podstawowych potrzeb?

4. E-biznes - jak można wykorzystać komputer i Internet do zarabiania pieniędzy?

5. Jak zmniejszyć domowe rachunki?

Proponowane zagadnienia do omówienia

1. Planowanie budżetu – dochody i wydatki.
2. Racjonalne gospodarowanie własnymi środkami.
3. Koszt alternatywny.
4. Równoważenie dochodów i wydatków.
5. E-biznes.
6. Sposoby na zmniejszanie wydatków domowych.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- potrafi zarządzać swoim budżetem,
- odróżnia wydatki ważne od mniej ważnych,
- dostosowuje swoje wydatki do możliwości finansowych,
- ocenia konsekwencje swoich decyzji finansowych,
- zna sposoby powiększenia swoich dochodów w uczciwy sposób,
- podejmuje próby zarobienia pieniędzy (także z wykorzystaniem komputera i Internetu),
- wie, jak założyć konto w banku (lub zakłada je – gdy ma 13 lat),
- reaguje na sytuacje, w których czyjeś najbardziej elementarne potrzeby nie są zaspokojone,
- projektuje działania w celu zorganizowania pomocy dla potrzebujących,
- wyszukuje sposoby zmniejszenia rachunków domowych (woda, gaz, prąd itp.)
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ IX

Temat modułu: Nasze decyzje i wybory

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozumie, na czym polega sytuacja decyzyjna,
- rozumie, że konieczność podejmowania decyzji towarzyszy nam przez całe życie,
- wyjaśnia, dlaczego sztuka podejmowania odpowiedzialnych decyzji to jedna z najważniejszych życiowych umiejętności,
- potrafi podać życiowe przykłady sytuacji decyzyjnych,
- zna i rozumie schemat drzewa decyzyjnego,
- kieruje się rozważą a przy dokonywaniu wyboru według określonych kryteriów.

Kluczowe pojęcia:

sytuacja decyzyjna,

alternatywne rozwiązania,

decyzja,

wybór,

kryteria wyboru,

wartości,

konsekwencje,

asertywność,

koszt alternatywny,

drzewo decyzyjne.

Tematy projektów:

1. **Życie to sztuka wyboru - jak rozsądnie podejmować decyzje?**
2. **Kierunek: sukces - jak wybrać dla siebie najlepszą szkołę?**
3. **Głowa do góry - jak uczyć się na błędach?**
4. **Asertywność – jak skutecznie odmawiać w imię swoich celów i wartości?**
5. **Nie ma sukcesu bez ryzyka – jak odważnie podejmować nowe zadania i pokonywać lęk przed nieznanym?**

Proponowane zagadnienia do omówienia

Sytuacje wymagające podjęcia decyzji – metody i techniki analizy sytuacji

Cele i wartości, którymi się kierujemy przy podejmowaniu decyzji.

Poszukiwanie różnych możliwości rozwiązań.

Ocena pozytywnych i negatywnych skutków poszczególnych rozwiązań.

Wybór najkorzystniejszego wariantu.

Na czym polega asertywność?

Wybór dalszej drogi kształcenia czyli co dalej, absolwencie?

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- podaje przykłady sytuacji decyzyjnych ze swojego życia,
- określa wartości i cele, jakimi się kieruje w przykładowych sytuacjach decyzyjnych,
- wyszukuje alternatywne rozwiązania konkretnego problemu decyzyjnego,
- ocenia plusy i minusy poszczególnych rozwiązań,
- stosuje schemat drzewa decyzyjnego do podjęcia decyzji,
- akceptuje konsekwencje złych wyborów i wyciąga wnioski na przyszłość,
- dokonuje wyboru szkoły na kolejny etap kształcenia przy zastosowaniu wypracowanych przez siebie kryteriów,
- przyjmuje postawę asertywną, kierując się swoim systemem wartości i założonymi celami,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

MODUŁ X

Temat modułu: Mój wizerunek

Cele operacyjne:

- wie, co się składa na efekt pierwszego wrażenia i rozumie jego znaczenie,
- zna zasady dobrego zachowania w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych,
- rozumie, że od naszego zachowania zależą relacje z innymi ludźmi,
- wie, jak można poprawić swój wizerunek,
- rozumie, że zasady dobrego zachowania różnią się w poszczególnych kręgach kulturowych,
- zna zasady wystąpień publicznych.

Kluczowe pojęcia:

wizerunek,

pierwsze wrażenie,

prezentacja niewerbalna,

prezentacja werbalna,

savoir-vivre,

etykieta,

relacje międzyludzkie,

kreowanie wizerunku.

Tematy projektów:

1. **Mój wizerunek - jak wygląd może wpływać na nasze życie?**
2. **Jak aktor na scenie - jak przygotować się do publicznego wystąpienia?**
3. **Najlepszy kandydat - jak zaprezentować się przyszłemu pracodawcy?**
4. **Jak dobre maniery wpływają na nasz wizerunek?**
5. **Jedyna szansa – jak efekt pierwszego wrażenia może nam pomóc w rozmaitych sytuacjach życiowych?**

Proponowane zagadnienia do omówienia:

Kreowanie własnego wizerunku.

Znaczenie pierwszego wrażenia.

Prezentacja werbalna i niewerbalna.

Savoir-vivre.

Zależność między naszym zachowaniem a budowaniem dobrych relacji z innymi.

Proponowane osiągnięcia uczniów:

- identyfikuje braki w swoim zachowaniu i pracuje nad zmianą złych nawyków,
- wie, jak zrobić dobre wrażenie,
- ubiera się stosownie do okoliczności,
- stosuje zasady dobrej prezentacji w swoich publicznych wystąpieniach,
- zwraca kulturalnie uwagę innym na niedociągnięcia w ich zachowaniu,
- podaje przykłady różnic kulturowych w zachowaniu,
- efektywnie współpracuje w grupie,
- wykorzystuje różne źródła informacji,
- wykorzystuje w swoich działaniach nowoczesne technologie.

Słownik terminów związanych z systemem wspierania uczniów zdolnych

- **Zdolności**

Wewnętrzne właściwości (różnice indywidualne), które sprawiają, że przy jednakowej motywacji i uprzednim przygotowaniu poszczególni ludzie osiągają w porównywalnych warunkach zewnętrznych niejednakowe rezultaty w uczeniu się i działaniu. (Z. Pietrasiński, 1975)

Takie wewnętrzne właściwości człowieka, które umożliwiają mu sprawność, biegłość, szybkość, niezawodność wykonania określonych operacji intelektualnych lub sensomotorycznych. (M. Chruszczewski, 2005)

Indywidualna, różnicująca ludzi właściwość psychiczna, związana z łatwością odbierania i przetwarzania informacji o świecie. (Szewczuk, 1975)

Właściwość ludzkiej osobowości posiadająca podłoże organiczne, warunkujące sprawne i skuteczne wykonywanie zarówno prostych, złożonych jak i bardzo skomplikowanych działań związanych z nauką lub pracą.

- **Rodzaje zdolności**

Zdolności ogólne niezbędne dla wykonywania podstawowych operacji intelektualnych, np. liczbowe, słowne

Zdolności specjalne inaczej kierunkowe, niezbędne dla wykonywania złożonych działań, związane z określonymi dziedzinami bądź formami działalności, np. plastyczne, matematyczne, muzyczne

Zdolności specjalne często są utożsamiane z uzdolnieniami (J. Strelau)

- **Uzdolnienia**

Określony układ właściwości, dzięki którym człowiek osiąga ponadprzeciętne (na tle grupy odniesienia) rezultaty w danej dziedzinie aktywności. Aktywność ta wymaga nie tylko operacji elementarnych, ale wykorzystania zasobów jako zorganizowanej sekwencji działań o wyższym stopniu złożoności. (M. Chruszczewski)

Wiążą się z określoną sferą aktywności, określane są jako zdolności „do czegoś”, do pewnych rodzajów czy dziedzin działalności (np. muzycznej, plastycznej, literackiej).

- **Talent / Szczególne uzdolnienia**

Szczególny przypadek uzdolnienia; taki układ właściwości fizycznych, zdolności oraz innych cech człowieka, dzięki którym osiąga on wybitne (na tle grupy odniesienia) rezultaty w danej dziedzinie aktywności. (M.Chruszczewski)

Najwyższy stopień rozwoju uzdolnień. (B.Hornowski)

Pojęcie wyższe hierarchicznie niż uzdolnienie – nie każda osoba uzdolniona ma talent, ale każda osoba utalentowana ma uzdolnienia specjalne; talent przejawia się w efektach działalności twórczej, która cechuje się nowością, oryginalnością, społeczną użytecznością i generatywnością; czynniki kształtowania talentu to: wysoki poziom uzdolnień specjalnych, iloraz inteligencji powyżej przeciętnej, wysoki poziom uzdolnień twórczych, struktura osobowości zapewniająca efektywność działań, aktywność własna, środowisko sprzyjające rozwojowi uzdolnień oraz czynnik losowy.

- **Uczeń zdolny, uczeń uzdolniony**

Uczeń zdolny to taki, który z racji wysokiego poziomu zdolności ogólnych w podobnych warunkach przewyższa innych uczniów w wykonywaniu tych samych działań, wykazując silne zaangażowanie w zadanie; jego osiągnięcia są zwykle wysokie, oryginalne i twórcze.

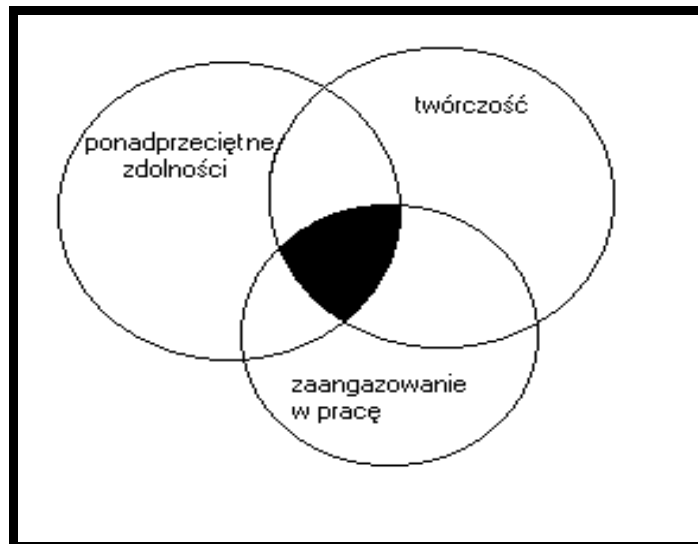
W przypadku wysokiego poziomu zdolności specjalnych używa się określenia uczeń uzdolniony.

- **Trójpierścieniowy model zdolności Josepha Renzulliego**

Na zdolności składają się:

- ponadprzeciętne możliwości intelektualne,
- wysoki poziom zdolności twórczych (dywergencyjnych),
- zaangażowanie w pracę.

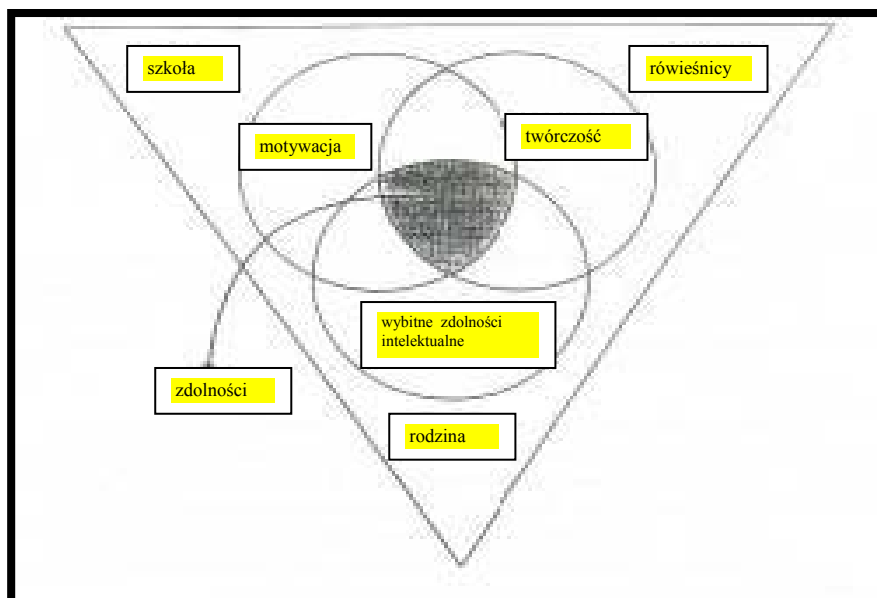
U osób wybitnie zdolnych występuje ścisła interakcja między tymi trzema zespołami cech. Inteligencja, uzdolnienia kierunkowe oraz twórczość (zdolności dywergencyjne) decydują o jakości i poziomie wytworów oraz działania. Czynniki „zaangażowanie w pracę” umożliwia twórcze działanie.

Trójpierścieniowy model zdolności J. S. Renzulliego.

- **Wieloczynnikowy model zdolności Franza J. Mönksa**

Zdolności są warunkowane nie tylko wysokim potencjałem intelektualnym, twórczością i odpowiednią motywacją, lecz także czynnikami środowiskowymi, zwłaszcza oddziaływaniem rodziny, szkoły i grup rówieśniczych. (Limont, 1994) W przypadku, gdy któryś z czynników nie współdziała z pozostałymi występuje utrudnienie bądź hamowanie rozwoju zdolności.

Wieloczynnikowy model zdolności F. Mönksa

• Inteligencja

Zdolność przystosowywania się do okoliczności, oparta na dostrzeganiu abstrakcyjnych relacji, korzystaniu z wcześniejszych doświadczeń i skutecznej kontroli nad własnymi procesami poznawczymi. (E. Nęcka)

Umiejętność adaptacji do warunków środowiska, dopasowania środowiska do własnych potrzeb i wyboru kontekstu najbardziej odpowiedniego dla zadowalającego działania. (R Sternberg, E. Nęcka)

Rodzaje inteligencji:

- **matematyczno-logiczna** - przejawiająca się między innymi rozumieniem opartym na operowaniu abstrakcyjnymi symbolami oraz poszukiwaniem harmonii i porządku – dostrzeganiem związków przyczynowo-skutkowych oraz wewnętrznych struktur złożonych systemów, formułowaniem wniosków na podstawie fragmentarycznych informacji, szacowaniem wielkości, przeprowadzaniem dowodów, tworzeniem modeli i wysuwania hipotez;
- **językowa** - znajdująca wyraz w uczeniu się poprzez uważne słuchanie i czytanie tekstów oraz prowadzenie dyskusji, szukaniu własnych form ekspresji werbalnej i wykorzystywania języka, zgrabnym naśladowaniem lingwistycznych cech innych ludzi, nadawaniu wypowiedziom słownym rytmu i tworzeniu pojęć;
- **muzyczna** - dla której charakterystyczne jest wyczucie rytmu, rozpoznawanie układów dźwięków i zmian ich brzmienia, rozpoznawanie i rozróżnianie poszczególnych instrumentów muzycznych, zainteresowanie grą na nich i łatwość jej uczenia się, poszukiwanie własnych form wyrazu muzycznego, skłonność do improwizacji, reagowanie na zmiany w muzyce zmianami nastroju;
- **wizualno-przestrzenna** - dla której typowe są: uczenie się poprzez obserwowanie i tworzenie pamięciowych map, rozwinięta wyobraźnia, łatwość odtwarzania obrazów i ich przetwarzania oraz przewidywania ruchu obiektów, skłonność do sporządzania wykresów, map i innych schematów wizualnych, dobra koordynacja ruchów własnego ciała w przestrzeni;
- **cielesno-kinestetyczna** – przejawiająca się koncentracją na bodźcach związanych z dotykiem i ruchem, uczeniem się poprzez wykonywanie określonych działań, dobrą koordynacją fizyczną, wyczuciem czasu,

skłonnością do utrzymywania aktywności motorycznej oraz wyrażaniem za jej pośrednictwem emocji i myśli, dbałością o rozwój fizyczny, zręcznością i wdziękiem;

- **interpersonalna** - wyrażająca się w spostrzeganiu zdarzeń z różnych punktów widzenia, trafnym rozpoznawaniu myśli i uczuć innych osób oraz interpretowaniu ich zachowań, skutecznym komunikowaniu się werbalnym i pozawerbalnym, reagowaniu na potrzeby i poglądy ludzi, łatwości nawiązywania, kształtowania i utrzymywania relacji z nimi oraz wywierania na nich wpływu;
- **intrapersonalna** - dla której charakterystyczna jest rozwinięta świadomość własnych emocji, motywacji i myśli, postępowanie zgodne z własnymi standardami i celami, docenianie i dążenie do rozwoju wewnętrznego, refleksyjność, zainteresowanie historiami życiowymi przejawiające się na przykład czytaniem dzienników i biografii, podejmowanie prób odpowiedzi na pytania natury. (Gardner, 2002)

- **Uczeń zdolny w rozumieniu psychologicznym**

To taki uczeń, który posiada ponadprzeciętny iloraz inteligencji i określone charakterystyki osobowości, takie jak motywacja wewnętrzna i wysoka samoocena oraz jest twórczy, co oznacza, że potrafi wykraczać poza schematy, nie obawia się przyjmowania nietypowych punktów widzenia i poszukiwania nowych rozwiązań.

- **Uczeń zdolny w rozumieniu potocznym, także często szkolnym**

To taki uczeń, który dobrze się uczy i ma wzorowe zachowanie, jest posłuszny i grzeczny.

- **Twórczość**

Proces którego rezultatem jest stworzenie jakiejś nowości, mającej szansę przetrwania oraz odpowiadającej oczekiwaniom grupy ludzi stanowiącej w danym czasie określone środowisko społeczno-kulturowe. (M. Stein, 1997)

Aktywność przynosząca wytwory. (Z. Pietrasiński 1969)

Proces generowania nowych form zachowania. (Nęcka, 2001)

- **Myślenie konwergencyjne**

Aktywizuje się w sytuacjach problemowych, które ograniczają się w zasadzie do jednego rozwiązania, do jednej poprawnej odpowiedzi (np. testy wiadomości czy większość zadań matematycznych).

- **Myślenie dywergencyjne**

Włącza się w trakcie rozwiązywania problemów o wielu równie dobrych, możliwych rozwiązaniach.

- **Kreatywność**

Cecha indywidualna osób polegająca na zdolności do wytwarzania nowych pomysłów. (E. Nęcka , 2000);

Jest zdolnością człowieka do tworzenia wytworów nowych i wartościowych – to znaczy cenniejszych pod jakimś względem (estetycznym, praktycznym, naukowym itd.) od tego, co było do tej pory. (K. Szmidt, 2008).

- **Myślenie pytajne**

Dostrzeganie, formułowanie i reformułowanie pytań problemowych, wynikających z zaciekawienia i konstruktywnego niepokoju poznawczego. (Szmidt, 2006)

- **Osobowość twórcza**

Zespół dyspozycji poznawczych, emocjonalno-motywacyjnych i behawioralnych, który umożliwia jednostce reorganizowanie dotychczasowych doświadczeń, odkrywanie i konstruowanie czegoś dla niej nowego i wartościowego. (K. Szmidt 2001)

- **Postawa twórcza**

Ukształtowana (genetycznie i poprzez indywidualne doświadczenie) właściwość poznawcza i charakterologiczna, wykazująca tendencje, nastawienie lub gotowość do przekształcania świata rzeczy, zjawisk, a także własnej osobowości [...] aktywny stosunek do świata i życia, wyrażający się potrzebą poznawania, przeżywania i świadomego (co do celu, a nie procesu) przetwarzania zastanej rzeczywistości i własnego „ja”. (S. Popek, 1988)

- **Zjawisko NiL**

Nauczyciel eksploatujący przez lata rutynowo te same strategie nauczania, wykorzystujący tę samą wiedzę, kładący nacisk na adekwatność wypowiedzi i poprawność zachowań wywołuje w uczniach opisywane przez J. Kozińskiego (1996) „zjawisko NiL” – nudę i lęk.

- **Treningi twórczości**

System ćwiczeń stosowanych doraźnie w celu zwiększenia potencjału twórczego jednostki lub grupy osób. (E. Nęcka, 1998)

- **Strategie rozwijania zdolności**

- **Wcześniej** np. przyspieszenie obowiązku szkolnego, możliwość promocji w trakcie roku szkolnego, możliwość wcześniejszego ukończenia szkoły.
- **Więcej** np. przygotowanie do konkursów i olimpiad, możliwość udziału w zajęciach na uczelniach wyższych, zajęcia dodatkowe, system stypendialny, pomoc ze strony fundacji i stowarzyszeń, obozy, warsztaty, sesje naukowe.
- **Inaczej** np. indywidualny program i tok nauki, indywidualizacja procesu dydaktycznego - zadania asystenckie, zdania dodatkowe, udział w prowadzeniu lekcji, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne.
- **Lepiej i mądrzej** np. rozwijanie umiejętności twórczego myślenia, stosowanie metod aktywizujących, doskonalenie zawodowe .

- **Kompetencje kluczowe**

Połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego.

Ustanowiono osiem kompetencji kluczowych:

- 1) porozumiewanie się w języku ojczystym;
- 2) porozumiewanie się w językach obcych;
- 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne;
- 4) kompetencje informatyczne;
- 5) umiejętność uczenia się;
- 6) kompetencje społeczne i obywatelskie;

7) inicjatywność i przedsiębiorczość;

8) świadomość i ekspresja kulturalna.

Kompetencje kluczowe uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do udanego życia w społeczeństwie wiedzy. Zakresy wielu spośród tych kompetencji częściowo się pokrywają i są powiązane, aspekty niezbędne w jednej dziedzinie wspierają kompetencje w innej. Dobre opanowanie podstawowych umiejętności językowych, czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) jest niezbędną podstawą uczenia się; umiejętność uczenia się sprzyja wszelkim innym działaniom kształceniowym. Niektóre umiejętności, takie jak – krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywność, rozwiązywanie problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami - są istotne we wszystkich ośmiu kompetencjach kluczowych. (Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady, 2006)

- **Diagnoza uzdolnień**

Wieloaspektowe badanie różnic jakościowych i ilościowych w uzdolnieniach uczniów z wykorzystaniem odpowiednich narzędzi diagnostycznych. W diagnozie stosuje się dwa kryteria rozpoznawania uzdolnień:

- psychologiczne - które opiera się na badaniu poziomu inteligencji, zdolności specjalnych ucznia oraz cech charakteru i osobowości;
- psychopedagogiczne – które opiera się na badaniu osiągnięć ucznia.

- **Test diagnozy uzdolnień kierunkowych uczniów**

- **Testy dydaktyczne** – rodzaj sprawdzianu pisemnego, polegający na rozwiązaniu w warunkach standardowych określonej liczby zadań, przy ustalonych z góry poprawnych odpowiedziach. Miarą wartości testu jest jego trafność, rzetelność, obiektywność i praktyczność. Celem każdego testu dydaktycznego jest mierzenie osiągnięć uczniów.
- **Testy psychologiczne** - zbiór zadań, które stawiamy przed badanym i na podstawie wyników wnioskujemy o nasileniu danej cechy, stanu czy procesu.

- **Metoda projektu**

W tradycyjnym rozumieniu metoda projektu to jedna z metod nauczania, zaliczana do metod praktycznych, aktywizujących, problemowych, polegająca na

samodzielnym realizowaniu przez uczniów zadania przygotowanego przez nauczyciela lub w porozumieniu z uczniami na podstawie wcześniej ustalonych założeń.

Metoda projektu w rozumieniu innowacyjnym (zastosowanym w projekcie DiAMEnT) to jedna z metod nauczania oparta na PBL (problem based learning – uczenie się na bazie problemu / uczenie się w oparciu o problem), strategii edukacyjnej, która cechuje się tym, że uczniowie uczą się przez rozwiązywanie problemu. Metoda projektu jest więc ściśle związana z nauczaniem problemowym (jest metodą problemową). Uczniowie realizują projekt edukacyjny nie dla uzyskania określonego produktu, choć on też odgrywa ważną rolę, ale dla rozwiązania problemu, a poszukiwanie tego rozwiązania pozwoli im nabyć określone umiejętności i poszerzyć wiedzę z danego obszaru. Istotnym elementem tej metody jest sformułowanie problemu do rozwiązania. Temat projektu powinien mieć formę pytania problemowego, szeroki zakres (tak, by można go rozpisać na szereg problemów szczegółowych, nad którymi będą pracować uczniowie), odnosić się do rzeczywistości, mieć odniesienia społeczne, uwzględniać przyszłość, umożliwiać wywołanie związku emocjonalnego, integrować wiedzę, a nie treści, skupiać się na poszukiwaniu, które pozwoli na generowanie umiejętności i wiedzy.

Wyznaczniki projektu jako metody nauczania:

- ma określone cele,
- efektem działań uczniów jest rozwiązanie problemu,
- ma wyznaczone terminy realizacji poszczególnych zadań i całości przedsięwzięcia,
- ma określonych realizatorów poszczególnych zadań,
- rezultaty prezentowane są publicznie.

- **Problem Based Learning (PBL)**

Nauczanie poprzez rozwiązywanie problemów. Według Howarda Barrowsa, twórcy idei PBL, metodę tę charakteryzuje 6 składników:

- jest skoncentrowana na uczniu;
- uczniowie pracują w małych grupach;
- nauczyciel pełni rolę facylitatora – wspomaga proces komunikacji wewnątrz grupy, motywuje do pracy;

- grupy pracują nad rozwiązaniem zadań praktycznych;
- uczniowie rozwijają podczas pracy umiejętności miękkie (na umiejętności te składa się między innymi asertywność, zdolności interpersonalne, zdolności radzenie sobie ze stresem i presją czasu, czy kompetencje przywódcze);
- uczniowie zdobywają narzędzia i informacje poprzez pracę w grupie i indywidualne zaangażowanie.□

Jest to metoda skoncentrowana na odbiorcy – czyli uczniu. Proces nauczania według filozofii PBL jest ściśle związany z obecnością problemu, zadania, które należy rozwiązać. Wiedza jest ukryta w zadaniu, a cele kształcenia są realizowane podczas prac nad jego rozwikłaniem. Uczniowie w zespołach pracują nad rozwiązaniem praktycznego zagadnienia modelującego pewne elementy rzeczywistości. PBL jest metodą kształcenia – uczenia się opartą zarówno na współpracy w zespole, jak i na pracy indywidualnej. Jest metodą stymulującą poszukiwanie informacji i jej przetwarzanie. Zmusza do refleksji, do krytycznej oceny i do wartościowania zdobytych elementów wiedzy pod kątem ich efektywności i przydatności do rozwiązania problemu.

Praca ucznia nad projektem służy kreatywności, działa inspirująco i uczy odpowiedzialności. Wykładowca występuje w roli opiekuna – pomaga w podejmowaniu decyzji, pracuje nad starannym doбором tematów zadań i steruje stopniem ich trudności. Pełni rolę życzliwego przewodnika organizującego w początkowej fazie prace nad projektem, następnie moderatora zawsze gotowego wspomóc uwagami grupę, ale nigdy nie podającego gotowych rozwiązań.□

Efekty pracy zespołów projektowych prezentowane są publicznie. Ocena jest dyskutowana wspólnie przez wszystkich uczniów i nauczyciela.□

Cechą charakterystyczną metody PBL jest przejrzystość zadania i wspólna dla całego zespołu determinacja w realizacji celu. Już w trakcie fazy wstępnej, przy analizie problemu, uczniowie omawiają wspólnie, jakie umiejętności i jakiego typu wiedza będzie im potrzebna. Cele nie są im narzucane. Uczniowie sami je odnajdują i traktują je jako osobiste ścieżki wyznaczające drogę do rozwiązania zagadnienia. Problemy zawsze są autentyczne, przedstawiające praktyczne zadania, nierzadko typu optymalizacyjnego czy udoskonalającego.□

PBL wspomaga ucznia w utożsamieniu się z zadaniem, zapewnia refleksję nad zdobytą wiedzą i procesem poznawczym, pobudza do weryfikacji i wymiany pomysłów i idei. □

Ponieważ problemy są środkiem/narzędziem do rozwoju umiejętności, stąd efektami kształcenia są:

- twórcze i krytyczne myślenie,
- rozpoznanie i rozwiązywanie kompleksowych, rzeczywistych problemów poprzez znalezienie i ocenę dostępnych poza środowiskiem szkolnym zasobów,
- efektywna praca w grupie,
- komunikacja interpersonalna, akceptowanie odmiennych od własnego punktów widzenia,
- zastosowanie zdobytych umiejętności intelektualnych do uczenia się ustawicznego,
- adaptacja do zmiany i uczestnictwa w niej,
- podejmowanie racjonalnych decyzji w nowych sytuacjach,
- stosowanie podejścia holistycznego, całościowego,
- identyfikowanie własnych słabych i silnych stron.

- **Projekt edukacyjny**

Jest to zadanie problemowe z określonymi celami, długoterminowe, realizowane indywidualnie lub w zespole pod nadzorem nauczyciela, w ściśle określonym czasie, polegające na samodzielnym i dogłębnym zbadaniu danego problemu i zaprezentowaniu rozwiązania. Może być powiązany z realizacją programu nauczania jednego lub wielu przedmiotów, może też wykraczać poza program.

- **Pytanie napędzające (*driving question*)**

Problem do rozwiązania postawiony w postaci pytania problemowego, nad którym pracują uczniowie w zespole projektowym. Pytanie powinno mieć na tyle szeroki zakres, aby dało się je rozpisnąć na szereg pytań szczegółowych, pomocnych w realizacji projektu.

- **Kryteria oceny projektu**

Mierniki służące do sformułowania oceny projektu. Powinny dotyczyć wszystkich etapów realizacji projektu oraz uwzględniać współpracę w zespole. Należy je określić przed rozpoczęciem wykonywania działań projektowych. Uczniowie powinni brać udział w formułowaniu tych kryteriów i przed rozpoczęciem pracy mieć pełną świadomość, co w projekcie jest ważne i co będzie podlegać ocenie.

- **Rodzaje projektów**

Projekty edukacyjne dzielimy na kilka kategorii, a kryteriami podziału są:

- zakres,
- podział pracy,
- cel projektu,
- forma pracy uczniów,
- struktura projektu.

Ze względu na zakres

- **Projekty przedmiotowe/problemowe**

Tematyka obejmuje zakres jednego przedmiotu/ jednorodnego problemu. Celem takiego projektu jest zaznajomienie z nową tematyką lub porządkowanie nabytej wiedzy i umiejętności, albo też rozszerzenie tematyki zajęć o zagadnienia pozaprogramowe. Zazwyczaj projekty te prowadzone są przez nauczyciela jednego przedmiotu.

- **Projekty międzyprzedmiotowe**

Mają integrować wiedzę i umiejętności z różnych przedmiotów. Celem takiego projektu jest zwykle analiza problemu z różnych punktów widzenia, co zwiększa praktyczny wymiar projektu. Projekty tego typu prowadzone przez jednego nauczyciela, ale przy współdziałaniu (konsultacjach) z innymi nauczycielami.

Ze względu na podział pracy

- **Projekty indywidualne** – realizowane przez jednego ucznia.
- **Projekty grupowe** – realizowane przez grupę uczniów z wyraźnym podziałem zadań.

Ze względu na cele projektu

- Projekty badawcze

Polegają na zebraniu i usystematyzowaniu przez uczniów informacji w odniesieniu do wybranego problemu, opracowaniu danych, wyciągnięciu wniosków, będących rozwiązaniem problemu i prezentacji efektów. Ważnym elementem projektu badawczego jest sposób sformułowania problemu, który postawi ucznia w roli badacza.

- Projekty działania lokalnego

Podjęcie długoterminowego działania na rzecz klasy, szkoły, środowiska lokalnego.

Ze względu na formę pracy uczniów

- Projekty jednorodne

Projekty wykonywane przez uczniów lub zespoły w takim samym czasie, polegające na wykonaniu takiego samego zadania, obejmującego cały zakres tematyki projektu.

- Projekty zróżnicowane

Projekty wykonywane przez zespoły uczniowskie realizujące różne zadania, składające się na całość tematyki projektu, wykonywane jednocześnie lub rozłożone w czasie.

Ze względu na strukturę projektu

- Projekty silnie ustrukturyzowane

Projekty, w których nauczyciel podaje temat i określone wymagania, szczególnie dotyczące zakresu projektu i spodziewanych rezultatów.

- Projekty słabo ustrukturyzowane

Projekty, które pozostawiają uczniom swobodę w wyborze tematu i zakresu projektu, określeniu sposobów realizacji oraz efektów i ich prezentacji.

- **Centrum Wspierania Uczniów Zdolnych**

Centrum Wspierania Uczniów Zdolnych – placówka, w której organizowane są zajęcia pozaszkolne dla uczniów z różnych etapów kształcenia o poznawczych uzdolnieniach kierunkowych. Na zajęcia są kierowani tylko uczniowie zdiagnozowani, zajęcia są realizowane w oparciu o specjalnie opracowane programy dla uczniów zdolnych z wykorzystaniem metody projektu i strategii PBL, a prowadzący są przygotowani do ich realizacji.

- **Zajęcia pozaszkolne dla uczniów zdolnych**

Zajęcia realizowane poza strukturą zajęć szkolnych (np. w CWUZ) dla zdiagnozowanych uczniów zdolnych zorganizowanych w grupy o podobnych uzdolnieniach kierunkowych. Celem zajęć prowadzonych przez wyspecjalizowaną kadrę jest rozwijanie uzdolnień kierunkowych uczniów poprzez realizację specjalnych programów z zastosowaniem odpowiednich metod.

- **Zajęcia pozalekcyjne**

Według W. Okonia to nieobowiązkowa wykonywana w czasie wolnym działalność uczniów w obrębie szkoły obejmująca zajęcia w organizacjach młodzieżowych, kołach zainteresowań, świetlicy, sali gimnastycznej lub na boisku czy w ogrodzie szkolnym. Zajęcia organizowane przez szkołę, odbywające się w szkole lub poza jej terenem, mają charakter fakultatywny, nie są częścią obowiązkowego programu szkolnego, a udział w nich jest dobrowolny.

Zajęcia realizowane w kołach zainteresowań, masowych zajęciach kulturalnych, sportowych, a ich celem jest rozwijanie i rozbudzanie zainteresowań uczniów oraz zagospodarowanie ich wolnego czasu.

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	2
Założenia dydaktyczno-wychowawcze programu	4
Moduły projektowe	15
Moduł I - Moje możliwości – moja przyszłość	16
Moduł II - Gospodarowanie czasem	18
Moduł III - Ja i moje otoczenie	20
Moduł IV - Reguły i normy	22
Moduł V - Moje zdrowie – mój kapitał	24
Moduł VI - Młodzi konsumenci	26
Moduł VII - Praca w życiu człowieka	28
Moduł VIII - Moje pieniądze	30
Moduł IX - Nasze decyzje i wybory	32
Moduł X - Mój wizerunek	34
Słownik terminów związanych z systemem wspierania uczniów zdolnych ..	36